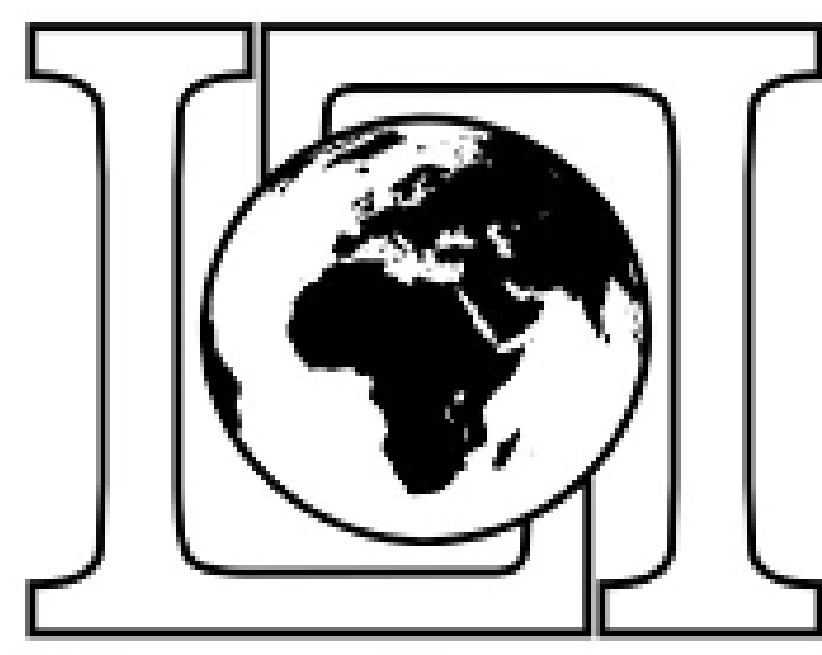

jidiš

FILOZOFICKÁ FAKULTA
Univerzita Karlova

די שפראך איז א מקור פון אומפארשטייניש.

Di šprach iz a moker fun umfarštejnis.

(Řeč je pramenem nedorozumění. A. de Saint-Exupéry)

יידיש

Jidiš – jazyk východoevropských Židů:

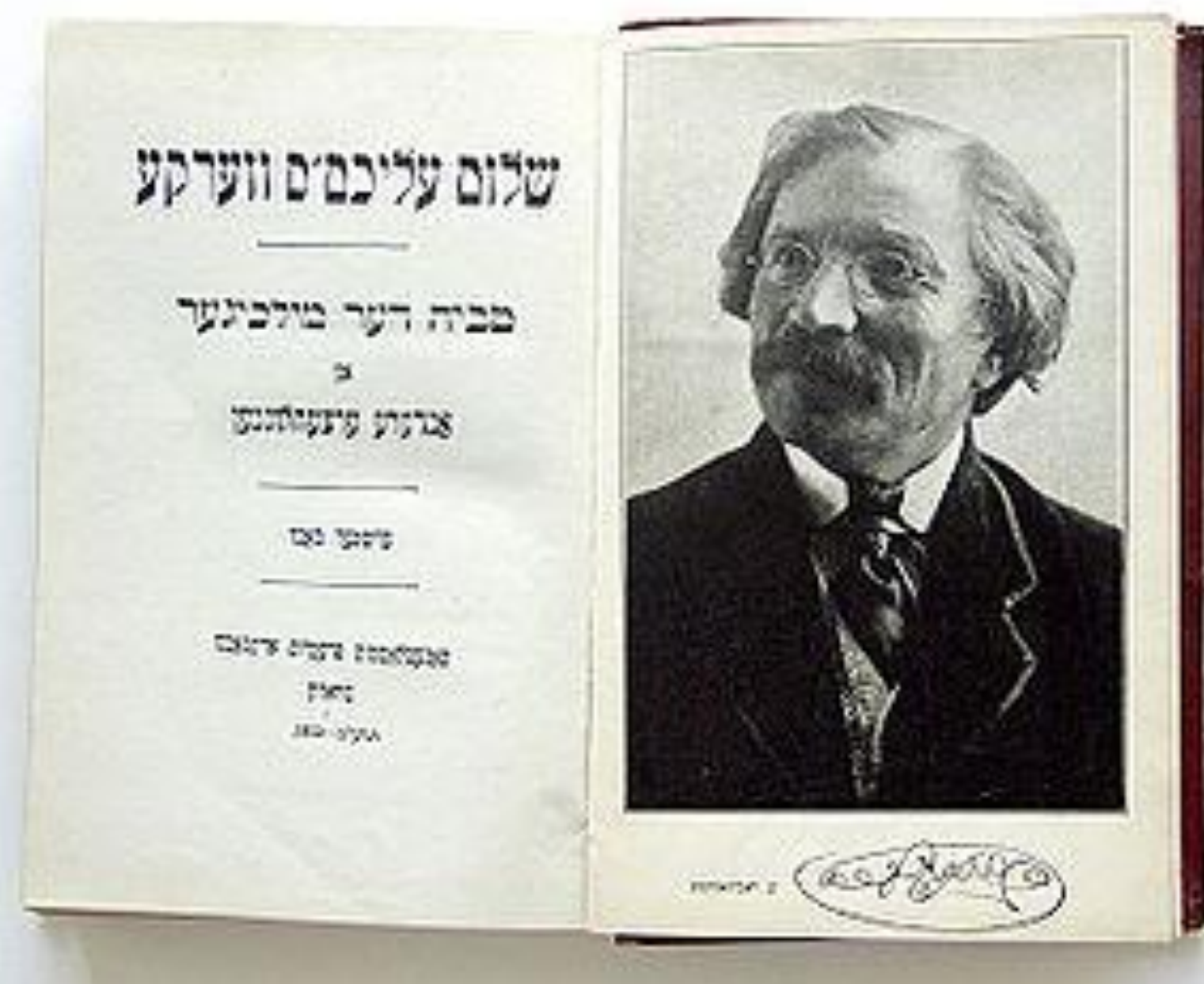
- o počet mluvčích – cca 2 miliony po celém světě
- o kde je úředním jazykem – není úředním jazykem žádného státu
- o Jidiš patří do rodiny germánských jazyků,
- o je jedním z mnoha jazyků židovské diaspory – mezi další tzv. židovské jazyky patří např. jazyk ladino ve Španělsku, židovská kurdština v Iráku, židovská amharština v Etiopii nebo již zaniklá židovská čeština
- o Enklávy jidiš ve světě: New York, postsovětské republiky, Jižní Afrika

Samostatný jazyk nebo židovská hantýrka?

- o Jidiš bylo často nazýváno jako dialekt němčiny, případně jako pokleslá němčina, německý „mišmaš“ nebo dokonce jako žargon.
- o Někdy bylo jidiš nazýváno „vajbrtajč“, tedy „ženská němčina“, jako jazyk, který používají ženy, které na rozdíl od mužů neovládají hebrejštinu.
- o Ve skutečnosti to byl jazyk každodenní komunikace v židovských komunitách.
- o Někdy se jidiš nazývá také *mame lošn*, tedy 'mateřský jazyk', právě v kontrastu s hebrejštinou, která slouží k náboženským účelům

Jidiš jako příklad jazykového kontaktu

- o Mluvíci jidiš žili většinou v zemích východní Evropy, takže byli obklopeni jazyky slovanskými (ale také například litevštinou).
- o Jidiš se tedy vyznačuje velmi silnými kontaktními rysy: germánský základ je značně ovlivněn prvky ze slovanských jazyků a také hebrejštiny.
- o Právě slovanské vlivy jsou v jidiš patrné ve všech jazykových rovinách, od slovní zásoby po syntax.
- o Hebrejské prvky se vyskytují zejména ve slovní zásobě.

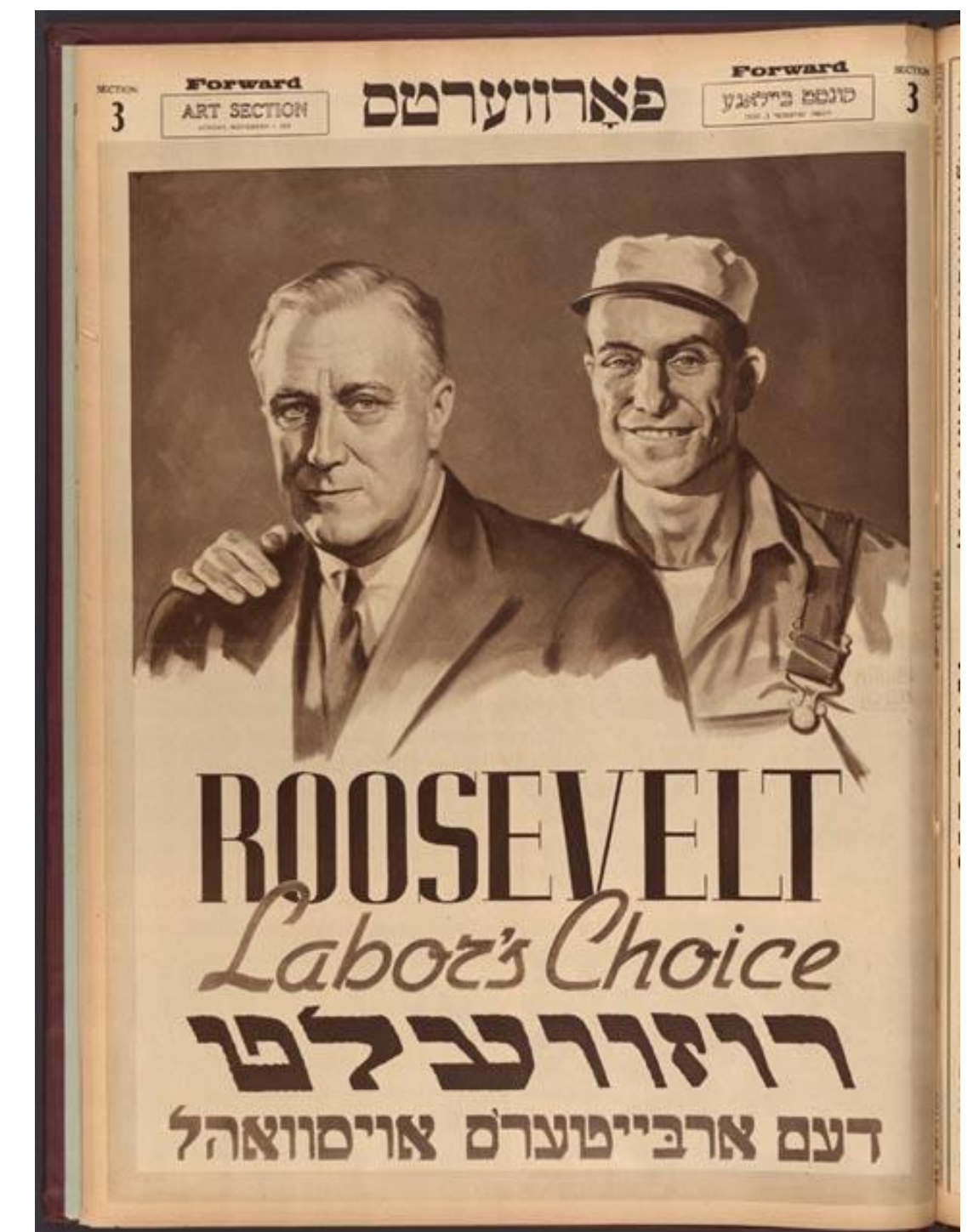
Sbírka povídek jednoho z otců literárního jidiš Šoloma Alejchema s jeho portrétem

Struktura jidiš

- o Příklad:
דער דאקטער זאגט: עס טשאלט, און קאטשקע און האק נישט קיין טשייניק.
[der dokter zokt: es tʃolnt un borʃtʃ un kaʃke un hak niʃt kejn tʃajnik]
der doktor zog-t es čolnt un boršč un kačke un hak ništ kejn čajnik.
DEF doktor řiči-3SG jíst.IMP šoulet a boršč a kachna a sekat.IMP NEG do samovar
Doktor říká: Jez šoulet, boršč a kachnu a nesekej do samovaru (nemluv hlouposti).

Tato věta ukazuje, že zatímco základní gramatická struktura jidiš je podobná němčině (skloňování sloves, určitý člen *der*), velká část slovní zásoby je slovanského původu.

- o Mnohdy se však slovanský vliv projevuje i v gramatice (např. ve slovosledu).
- o Příklad slova různého původu: *der bojm* – strom (odpovídá německému *der baum*)
ojcer – poklad, sbírka (z hebrejského *ocar*)
jazde – jízda (výpůjčka ze slovanských jazyků)

Titulní strana deníku Forverts ('Kupředu') z třicátých let 20. století

Dějiny jidiš

- o Počátky jazyka jidiš sahají pravděpodobně do období 10.-11. století, do oblasti jižního Německa.
- o První datovaný text v jidiš nacházíme v modlitební knize z roku 1272. Jeho překlad by zněl asi takto: „Ať je požehnán ten, kdo bude nosit tuto modlitební knihu do synagogy.“
- o V druhé polovině 19. století nastává rozkvět jidiš a rodí se spisovný jazyk, který ztrácí status pouhého etnolektu, naopak se stává literárním jazykem a znakem identity východoevropských Židů.
- o „Otcové“ spisovného jidiš byli spisovatelé Mendele Mocher Sforim, Šolom Alejchem a Jicchok Lejb Perec.
- o Jidiš bylo úředním jazykem tzv. Židovské autonomní oblasti Birobidžan, kterou nechal Stalin roku 1934 zřídit na samém východě SSSR. Oblast existuje dodnes, ale Židů tam žije minimálně.

Zápis jidiš

- o Jidiš se tradičně zapisuje hebrejským písmem, které zpravidla zaznamenává pouze souhlásky. Protože však v jidiš neexistuje řada souhlásek přítomných v hebrejštině, písmena, která je označují, se v jidiš používají pro zápis samohlásek.

Obec Lachva v Bělorusku – příklad *šetlu* ('městečka'), tradičního východoevropského židovského osídlení

Přejímky z jidiš v češtině

- o V mnoha jazycích včetně češtiny najdeme slova přejatá z jidiš
- o např. slovo *pajzl* je v jidiš zdrobnělina slova *bejs*, které je samo přejato z hebrejštiny a znamená dům, je to tedy 'domeček'.

Jidiš dnes

- o Po druhé světové válce jidiš prakticky vymizelo ze své tradiční oblasti a jeho další život pokračuje v enklávách po celém světě.
- o Přesto v poslední době zažívá značnou renesanci.
- o Mnoho ultraortodoxních Židů udržuje jidiš jako jazyk každodenní komunikace, protože odmítají hebrejštinu jakožto jazyk posvátný.
- o Nadále vycházejí tiskoviny v jidiš, např. deník *Forverts* ('Kupředu').
- o V jidiš vysílá i rozhlas a televize, natáčejí se v něm seriály, např. americký komediální seriál *Season*.

Reference

- Modern English-Yiddish, Yiddish-English dictionary, Weinreich, Uriel. 1977. New York: Schocken Books.
- YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe, dostupné z <http://www.yivoencyclopedia.org>
- Birnbaum, Solomon A., Yiddish: A Survey and a Grammar, University of Toronto Press, Toronto, 1979
- Jacobs, Neil G. 2005. Yiddish: A Linguistic Introduction. Cambridge: Cambridge University Press.

@BlizkyVychodAfrika
Instagram: ubva ffuk

Na FF UK je možné studovat jidiš v rámci oboru hebraistika.

Katedra Blízkého východu
ubva.ff.cuni.cz
ubva@ff.cuni.cz